

Como un inmenso mar de silencios azules

*Para que no me olvides
ni siquiera un momento
y sigamos unidos los dos
gracias a los recuerdos.*

DYANGO

I

*Vaghe stelle dell'Orsa, io non credea.
Tornare ancor per uso a contemplarvi.*

LEOPARDI

*Irene aimada: petita, laugièra, erranta estela meu-na, fa detz ans que t'aimi, detz ans que sem junts, detz ans que t'ai coneguda. Es per acò qu'en omenatge a tu, escribi aquelas paraulas que son frucha del meu amor, del nòstre amor tendre, salvatge, feròtge, desesperat. Las comenci en occitan, lo teu parlar, mas las contunhi en catalan, la meuna, nòstra, lenga, ja que sempre m'ajuderes a l'aimar mai e volgueres l'aprene ambe ieu. Ai escrit, doncas, finalament, ambe l'amor d'aquela lenga cremada.**

I amb aquesta nostra llengua de foc, incendiada, a la qual volen reduir a cendres, vull recordar i escriure,

* Estimada Irene: petita, vaga, errant estrella meva, fa deu anys que t'estimo, deu anys que estem junts, deu anys que et vaig conèixer. Per això, en homenatge a tu, escric aquestes paraules que són fruit del meu amor, del nostre amor tendre, salvatge, ferotge, desesperat. Les començo en occità, la teva parla, però les continuo en català, la meva, nostra, llengua, ja que sempre m'ajuderes a estimar-la més i volgueres aprendre-la amb mi. Escric, doncs, finalment, amb l'amor d'aquesta llengua encesa.

només perquè restin en un paper, coses que ja saps del nostre primer temps, i sobretot, d'aquell estiu passat amb tu, a Bages, l'estiu que ens va dur al nostre amor, aquesta flama que no s'ofega mai. Perquè estigui anotat i resti en el temps, a l'abast de tots aquells a qui pugui interessar, una petita història d'amor, animal i vulgar com tantes altres, però tendra i meravellosa per a nosaltres dos.

II

*Occitania, nòstra Occitania,
tots los camins me son dobèrts
a la tempèsta.*

BERNARD LESFARGUES

Estàvem predestinats a trobar-nos. Els nostres mons s'assemblaven. Tot i ser marí el teu i terral el meu, teníem la història i la cultura en comú. La nostra ensenya era la sal. La sal i la llengua, la sal i els noms, els topònims. Havíem nascut en el mateix mes, febrer, amb un any de diferència, tu el dia quinze i jo el setze. Aquaris. Jo estudiava biologia i havia demanat fer un Erasmus en una universitat irlandesa o escocesa, però l'atzar va fer que el destí m'assignés a Toulouse, la Tolosa del Llenguadoc.

I fou allà on ens trobàrem. En un recital de poesia catalana, occitana i gallega a la Casa de Galícia.

III

Eres lingüista. Estudiaves biologia, com jo, però també filologia. No era gens estrany el teu interès per aquestes dues ciències. La teva sang perfumada i roja és un riu preciós que ha recollit centenars d'altres sangs i aigües. Diversa, vella i jove alhora, ve de molts indrets, camins, països i llengües. El pare, marsellès d'origen italià; els avis i els besavis, de Le Grotte, Ancona, als quals després la ventura, les misèries, les joies i els avatars de la vida havien portat a Marsella. La mare, francesa amb besavis grecs originaris de la petita vila de Glossa, a l'illa de Skópelos, era nascuda a Sallèles-d'Aude. Els avis, de Bize-Minervois i Le Somail. I tots ells habitants del poble mariner de Bages, prop de Narbona.

I si tu ets de Bages, vora el seu estany salat, jo sóc d'un petit poble del Bages, una comarca de la Catalunya central. Allà també hi ha salines i un poble anomenat Salelles. I tenim sangs i llengües oprimides.

IV

Com ho faria, si era sense tu?

La Ricordenza. He posat els primers versos de les estrelles en l'inici d'aquesta història, la nostra, l'única, ja que el teu pare pretenia, potser amb molta raó, tal vegada amb menys, que havíeu estat parents, després vinguts a pobres, del gran poeta Giacomo Leopardi. Potser per aquest somni tossut, foll i delicat us va fer aprendre, de petits, *La Ricordenza* de memòria. Malgrat que podries haver-la detestat només pel fet de la imposició, igual que el teu pare, estimaves el poema de les estrelles. Jo et vaig explicar aleshores com el professor de literatura castellana ens va fer aprendre les *Coplas a la muerte del maestro don Rodrigo*, de Jorge Manrique, i no per això vaig odiar-les. Ans el contrari, ara podria repetir-les amb tristesa i melangia, una per una. D'altra banda, en català, ningú no va fer l'esforç perquè aprenguéssim cap poema llarg de memòria, però jo et recitava sovint aleshores poemes de Joan Salvat-Papasseit o de Joan Vinyoli. T'agradava especialment *La meva amiga com un vaixell blanc*,

i cantàvem plegats, acompanyats amb la guitarra, la versió que havia fet en Serrat. I quant a l'occità, la llengua dels trobadors i dels càtars, una llengua tendra, rebel i derrotada, amb prou feines existia a les escoles.

V

*Mas perquè, perquè
m'an pas dit à l'escòla
la lenga de mon país?*

Perque m'an pas dit.

CLAUDE MARTÍ

Aquella primera nit, a casa teva, havíem de dormir separats. Tot el sopar en guàrdia, sota la mirada condescendent i còmplice dels teus pares. Vaig dormir a la que havia estat l'habitació de l'àvia. I alhora la teva, quan eres petita. Era com una estança abandonada, un quarto de mals endreços on s'amagaven arraulits un munt de records de les dues infanteses. Quan preparàvem l'habitació, asseguda al meu costat, al llit, vas començar a remenar els vells calaixos oblidats, per tal d'anar-los buidant. En sortiren velles fotografies, petites nines desfilades, botons, caramels que mai no menjares, una còpia relligada, groguenca i feta a màquina del llibre *Le tableau de la bido del parfèt crestià*, escrit el 1663, pel Pare Amilha, canonge de Pamiers, i que agafares per guardar-lo a la teva cambra, altres andròmines i un potet de vidre cilíndric. Com si tinguessin vida, s'hi removien quatre o cinc dentetes de llet: les teves dents caigudes a la infància. L'àvia les guardava: no volia que el corall del teu cos anés a parar a l'estany, a les

aigües. L'àvia s'equivocava, ja ho saps ara. Tu eres diferent d'ella i de mi mateix, que no he tirat mai res. Em va costar que me les donessis. Vaig guardar-les amagades algun temps, com un record teu. Vàrem parlar aquella nit de *La petite souris*, de *Topino* i del *Ratoncito Pérez*. Per contra, per als catalans, més ingenus, era un angelet el que s'emportava la dent que havia caigut. El meu avi, que no era gens creient, em feia llençar-les sobre el taulat de casa perquè ens donessin salut i ventura. Entre les velles teules hi deu haver encara rastres minúsculs d'aquelles petites i inofensives dents meves.

VI

*Quant es lènc mon país, quant es lènc
de còps al fons de ieu se raniman
lo verd del Canal de Miegjorn
e lo teulat dels Minimes
o mon país, ô Tolosa...*

CLAUDE NOUGARO, *Toulouse*

Traduït per CLAUDE MARTÍ

En biologia, les meves especialitats són la microbiologia i la genètica, treballs de laboratori: concentració, reclusió i també una mica de camp. Tu, en canvi, ets una biòloga plenament de camp: especialista i apassionada de la botànica i afeccionada a la zoologia. Home tancat, dona oberta, però amb cors plens d'il·lusions parelles. La biologia no és altra cosa que la ciència de la vida.

Estudiàvem junts aquell any, cada tarda, en els cafès i les llibreries de Toulouse, la ciutat rosa. Passejàvem, agafats de la mà, a la vora dels canals del Midi i del Brienne. Ens escalfàvem, durant el llarg hivern, per estudiar, amb ponxos inventats per tu i altres companyes igual de divertides. Procuraves sempre portar guants i jo duia el barret que vàreu regalar-me, entre tots, pel meu aniversari. A l'abril anàrem (tu ho feies cada any com un bon costum i un homenatge) a *Les Rencontres du Cinéma Italien*, on retrobaves una part de les teves arrels, freqüentàvem (si teníem

una mica de cèntims) la sala Halle aux Grains i ens acostàvem a la vila de Le Somail, el poble on havia nascut l'àvia i on et coneixien gairebé tots els *somailots*, per passar hores, gairebé sempre sense poder comprar res, a la seva gran llibreria, una de les més boniques que conec, i acabar finalment la nit, entre música cantada i tocada per la Ingrid i en Philippe, en el Plan B.

VII

Et preocupava molt, Irene, aleshores, la desforestació. «Hem perdut», ens explicaves a taula un dia dinant, «més d'un tres per cent de la massa forestal del planeta en quinze anys.» El teu avi, mentrestant, et mirava com si parlés una gran guru del medi ambient, tot i que segurament no sabia imaginar-se aquest tres per cent, però deies xifres i paraules que li semblaven plenes d'enigma i d'encant. Tot guarda una guspira d'enigma i un doll d'encant pronunciat amb la teva veu. A l'avi, que el que més li agradava a la vida era pescar i estava orgullós de portar a casa tota la seva bona sort, hauria donat tots els peixos de la seva vida per aquest tres per cent, si això et feia feliç. No són paraules vanes: m'ho va dir un dia quan l'acompanyava camí de la barca. Em va convidar a pescar moltes vegades, però jo vaig assegurar-li, per no ofendre'l, que em marejava només de veure un iot, al·legant el meu origen tan terrenal, tan allunyat del mar. Però no hi anava perquè, enamorat com n'estava, de tu, i com encara, bé ho saps, n'estic,

em feia mal deixar-te sola, tot i que fossin només unes hores. No em penedeixo pas de cada hora passada al teu costat, ni de l'estima que m'ensenyares a tenir pels arbres. Nosaltres, que per estudiar gastàvem tant de paper, procuràvem estalviar-ne, conscienciant-nos, reciclant-lo. I ens fèiem preguntes com: quants arbres es necessiten per fer un llibre?, quants folis poden sortir d'un arbre?, quants arbres són abatuts cada dia perquè surtin tots els diaris del món?

VIII

Salicòrnia. Aquell capvespre, als estanys, et vas acostar a la vora de l'aigua i arrancares una petita planta de la sorra esquarterada. Te'n vas portar uns granets a la boca i te'ls menjares. «*Salicorne*», vas dir-me. «Tastaho. Té gust de sal i d'aigua de mar.» Aleshores, eren pocs els que en coneixien les propietats culinàries. Després, m'ensenyares a agafar una fina capa de sal en un dels estanys secs anant cap a Bages. N'emplenares una ampolleta de vidre amb la capa de la superfície, ben neta. «Emporta-te-la a casa», em digueres, mentre queia la tarda damunt nostre. Com si fos una ampolla màgica en la qual pogués viure el geni de la sal, en *Micó*, a punt de demanar-li un desig, o convertir-me en sal, encara la guardo.

La història d'en *Micó* de Cardona te la vaig explicar aquell dia, justament: aquest geni entremaliat, i ja oblidat, que vivia en una gruta a les salines, convertia en sal tot el que si li posava pel davant, especialment els nens que no feien bondat, que convertia

en petits terrossos de sal. L'avi ens explicava que, en el seu temps, es feien petites l·laminadures de sal amb la figura d'un nen, que es venien, en les festes, a les salines, i que els pares ensenyaven als fills, explicant-los que eren minyons entremaliats que en *Micó*, com a càstig, havia convertit en diminutes figures de sal.

IX

Vespre. Sobre l'estany de Peyriac, gairebé penjada damunt el poble, Venus titil·lava. L'aire venia i se n'anava com si fos un il·lusionista capriciós. Es mostrava, fulgent, una lluna creixent afinadíssima, com una falç estreta que pogués tallar-ho tot. La lluna em mantenia fascinat, afuada en un fil primíssim de color mandarina, delicat i perillós alhora. Després, sobtadament, com si fos un presagi, el vaporós arc va desaparèixer, engolit per la foscor. «La lluna», vas dir-me, «només volia ser una idea, un miratge, un pensament fugaç.»

Venint de lluny, de l'amagada plaça del poble, acostant-se com la remor d'una pluja, la música.

L'estany, un mirall ple de llum argentada enfosquint-se lentament. Nosaltres dos, sols, sobre la passarel·la de fusta que s'endinsa en els aiguamolls. Els petons que guardaven el gust de la sal, la llum dels estels, el resò de la música, el perfum marí, el tacte tendre de la teva pell. Tots els sentits despullats, descoberts, en aquell vespre. Un vespre que ja només existeix en els nostres ulls.

Quants vespres caben en un sol vespre?

X

De vegada en quant una estrella fugaç creuava el cel, i Liudmila Nikoláyevna demanava en veu baixa: «Que Tolia estigui viu».

VASSILI GROSSMAN, *Vida i destí*

Vespres de l'estiu amb la teva família, compartint amb els vilatans i estiuejants, a Bages, la platja i la nit. Participant en una sardinada popular. No somreies ni amb la boca ni amb els llavis, eren els ulls. Les fogueres escalfaven el terra i encenien el firmament. La felicitat d'estar junts i, alhora, amb tots els altres. No en va som animals socials i la tribu, a l'estiu, es rendeix a la delícia. Els munts de llenya encesa, un rere l'altre, a la mateixa distància, vora els teus peus descalços que es tornaven rojos i daurats pel color candent de les brases, mentre ballaven *Incendio en Río*, aquella cançó vulgar, antiga i una mica estúpida. El cel, la brisa, la llum damunt els teus cabells; la teva pell suau sota la seda airosa del vestit. Els meus dits, el meus dits de carn. Quan vèiem caure una estrella fugaç, dibuixant un arc brevíssim en la foscúria de l'horitzó, amb la nostra juvenil ferocitat demanàvem, mirant-nos als ulls i en silenci: «Que el nostre amor sigui etern».

XI

*Sèm de partença mon amor. La mièja Iuna...
...se panleva per veire a l'ora que se dòrm
jaguda sus son liech una peteta nuda...*

MAX ALLIER, *Solstici*

«Un jorn m'agradaria inventar una nova assignatura que porti el nom de les meves passions. Es diria "Biologia de les llengües".» Això m'ho vas dir, contenta i optimista, poc abans de finals d'aquell agost, quan marxares amb altres companys en un viatge previst per a gairebé dos mesos a l'Amazònia. L'associació occitana Lenga Parlada, Lenga Viva, Lenga Salvada organitzava el viatge per conviure durant una desena de dies amb indígenes d'una ètnia que malauradament no tardaria gaire temps a assimilar-se i extingir-se.

En vacunar-te, abans de marxar, vares agafar una mica de febre. Unes dècimes. Aleshores, ja m'era permès, a casa teva, romandre vora el teu llit i abraçar-te. Somiàrem i parlàrem de moltes coses plegats. L'escalfor tèbia de la febre en el teu cos era quelcom plaent en el meu. Deies, amb il·lusió, que el viatge et permetria conèixer, encara que fos molt superficialment, dues de les coses que més amaves al món: arbres i plantes que mai no havies vist, i una llengua mil·lenària i desconeguda.

XII

Poso llacunes de silenci trist.

JOAN VINYOLI, *Mot rere mot*

Aquells dies sense tu. Gairebé els primers llargs dies sense tu. L'estiu, monòton, al meu poble, amb pares, germans, avis, amics, enyorant-te, parlant de tu amb tots, ben orgullós davant tothom del teu amor i del teu viatge. Només una vegada, i poc temps, vàrem poder parlar per telèfon. Em trobaves a faltar, deies, però eres feliç. Després, el silenci. El teu silenci em rebel·lava i calmava al mateix temps. Vaig entendre, Irene, que eres també el silenci, que el silenci tenia moltes coses de tu. Em va anar bé entendre-ho aleshores.

Aquell estiu llegia el llibre *Les Illes*, de Baltasar Rosselló Porcel, el poeta mallorquí que va morir als vint-i-cinc anys. M'agradava especialment el poema «Ronda amb fantasmes», perquè l'havia sentit moltes vegades cantat per la Maria del Mar Bonet i te l'havia fet escoltar. Ara la llegia en paper i no podia fer-ho sense posar-hi la música. Començava una vegada i una altra vegada amb el silenci:

*Les filles del silenci present i vigilant
em porten sempre a la perversa llunyania,
saben el meu espant, el meu instant d'espant,
d'isolament, malenconia i agonia.*

I en aquella conversa telefònica, el llibre a la mà, recordo que en un moment de tristesa perquè no eres a prop et vaig dir, de broma, al final, que vivia «amb la por de morir tot sol en el carrer», que és igual que la por de morir sense tu.

XIII

*Ma rapida passasti; e come un sogno
fu la tua vita.*

Les estrelles continuen brillant molts segles una vegada han mort. La seva llum ens acompanya molts anys després. Tu sempre seràs la meva estrella.

T'estimo. Ja saps com t'estimo. Saps també que després de conèixer-te no hi ha hagut cap altra dona a la meua vida. Sóc així. No llenço mai res. Només desitjo abraçar-te i dir-te paraules boniques a cau d'orella. Cada nit te les dic, cada nit ets al meu costat. Et dic que ets la noia de l'aigua, la noia dels estanys. Cada nit, si n'hi ha, canto *Incendio en Río* sota les estrelles.

T'estimo i ets dins meu i al meu costat. Tant se me'n dona que no tingui el teu cos vora meu, ni la teua pell tan fina que jo acarono suament en l'aire de l'habitació, és igual que mai no t'hagin trobat, Irene. Ets un tros del món i ets en tot: a l'aigua de l'estany, en el sabor de la salicòrnia, en els minúsculs grans de sal, en els pols dels estels.

Mai no vas tornar d'aquell viatge, amor. Dos grans imbècils van enganyar-vos i us feren baixar el riu

tortuós, salvatge. Us asseguraren que no hi havia cap perill. Tu eres molt prudent, i si pujares al llot només podia ser perquè et digueren que no hi havia risc. Després, quan van anar maldades, us van abandonar al corrent i la barca va bolcar. Només trobaren un cos. Mai no trobaren el teu. Tenies vint-i-cinc anys. Encara, amor meu, els continues tenint. La meva xicota, la meva companya de vint-i-cinc anys, la meva amiga com un vaixell blanc.

Durant un temps vaig tenir, vàrem tenir, l'esperança que potser sobrevisqueres, que no t'hagués recollit, malferida, una tribu de la ribera. Però l'esperança («*O speranze, speranze; ameni inganni / della mia prima età!*») era tan estreta com una lluna que acabés de néixer, tan fugaç com el rastre d'una estrella errant.

Tu, ara descansas, vida meva, en el gran riu. I t'estimo. I odio i estimo salvatgement el riu que t'ha engolit i mossegat, però que et guarda. Mai no hi he anat, allà, i mai no hi aniré.

No em podia quedar les teves dents, ni donar-les a la teva família. Vaig fer una incineració d'allò que tenia de tu. I un vespre d'un altre agost, vaig acostar-me a la passarel·la on ens besàvem i cantàvem, i vaig llançar les cendres a l'estany, al teu estany, mentre cantava amb la guitarra una cançó de Claude Martí, aquella que tant t'agradava, la teva preferida junt amb *Montsegur* i *Papet, Palometa*:

*Ont t'en sias anada,
bona Palometa,
ont t'en sias anada
que respondes pas?*

*Se respondes pas,
bona Palometa,
se respondes pas
es que pòdes pas.*

*E que t'a manjat
aqueu gran lop negre,
aqueu gran lopus
que s'es amagat.*

I després en vaig cantar una altra, d'un altre occità genial, Georges Brassens, que cantava en francès i que també ha traduït en Claude en occità: *Les Passantes*.

*Vòli vodar aqueu poema
a totas las femnas qu'òm aima
pendent quelques moments secrets.*

*A'n aquelas qu'òm coneis a penas
qu'un destin diferent las mena
e que jamai retrobarem.*

*...A la companha de viatge
dont los uèlhs, plasent paisatge,
fan laugier lo camin tirat.*

*Qu'òm es sol benleu a comprene
e qu'òm daissa pasmens descendre
sens aver sa man florejat.*

XIV

*Ont t'en sias anada
que respondes pas?*

I així, d'aquell temps, només et tinc a través dels records, de les paraules i de les cançons. He passat temps cercant, sense pressa, entre tots els poetes, un poema per a tu, una frase, una paraula que et definís, que digués als altres tot allò que em resta de tu. He trigat deu anys a trobar-lo i fou escrit en una llengua amiga («No hi ha cap llengua enemiga», dèiem, «són enemics només els tirans i els intolerants que les utilitzen contra les altres llengües»): la castellana. Tu no podies conèixer aleshores un poeta andalús, malagueny, que morí quan tornà de l'exili en un accident de cotxe l'any cinquanta-nou: Manuel Altolaguirre. La frase fou escrita en una de les poesies del llibre de poemes *Las islas invitadas*, deu anys abans que comencés la Guerra Civil. Ell la va lluitar al costat dels poetes i dels lleials: és a dir, dels vençuts. Tot el que en aquesta vida hem estat nosaltres. I en aquesta frase t'he trobat a tu, perquè diu, amb set paraules, el que tu ets per a mi. És el títol robat d'aquestes memòries, i el deixo també, ara,

com un amorós epitafi, al final de totes aquestes paraules escrites. Escrites deu anys després de conèixer-nos per recordar-te i perquè, tal vegada algun dia, així, pugui fer-ho també gent que no va poder saber res de tu. Són minúsculs bocins de la nostra història. La nostra història que no és sagrada ni universal, que és una història contemporània, petitíssima, sense cap altra importància que no sigui per a tu i per a mi, que ja és molt, perquè nosaltres, amor, nosaltres dos, som tot un món i som una única estrella, *una vagha stella dell'Orse*.

Irene, amor meu, Irene aimada, seràs sempre per a mi «*como un inmenso mar de silencios azules*».

Aquest relat està dedicat, amb la màxima estima, a la memòria d'Irene Carbó Xifré, biòloga, companya d'estudis de la meua filla, Elisabet, i també a Neus Terrades Trias, Núria Terrades Trias i Francesc Espasa Palau, tots ells joveníssims, il·lusionats universitaris, «inmensos mares de silencios azules», morts el dimecres 28 de juliol del 2010, gairebé assassinats, al riu Gallines (Mèxic).

Perquè així visqueu una mica més entre nosaltres.